

ACC. N:R M. 16844:1-10.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Nils Ekstrand, Malmö*
Härad: *Torna* Berättare: " " "
Socken: *Everlövs* Berättarens yrke: *f. d. poliskonstapel*
Uppteckningsår: *1967* Född år *1882* i *Kumbatoffa, Everlövs*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kalas. s. 1-10.

LuF 134

Skriv endast på denna sida.

Eftersom jag ej haft min vistelse på landet eller i min hembygd efter den i november 1902, då jag började som militär vid Kungl. Skånska dragonregementet i Ystad och efter slutad tjänst vid regementet hela tiden varit bosatt i Malmö, har jag ingen kännedom om de förhållanden som här efterfrågas angående de eventuella förändringar som inträffat härvidlag i min hembygd eller på landet överhuvudtaget ifråga om seder och bruk under uppgiven tidsperiod för att nöjaktigt kunna besvara här framställda frågor.

Jag är tveksam om ifall jag kan vara Eder till någon nytta med att redogöra för det lilla jag har mig bekant eller hört omtalas eller har minne av de förhållanden som tidigare varit rådande ifråga om de seder och bruk som varit förknippade med anordnandet av större kalas eller gillen, vilket var den gängse benämningen på dylika tillställningar där på orten på den tiden.

För en fattig pojke, som jag var, gavs det ju sällan tillfälle till att få inblick i de mera besuttnas familjernas görande och låtande i allmänhet och isynnerhet vid sådana tillfällen som det här är fråga om, kunna få en inblick i de tilldragelser och förberedelse som voro förknippade med anordnandet av ett större gille för att kunna lämna en mera detaljerad redogörelse härför. men jag vill i alla fall försöka, att efter förmåga, i den mån

25/7 67

det är mig möjligt i stora drag lämna en beskrivning över vad jag har minne av som kan anses beröra detta ärende vid tiden före den i frågelistan uppgivna perioden, även om detta ej omnämnts eller efterfrågats i listan.

Gillan eller kalas av större mått förekom endast i samband med bröllop och begravningar i vissa fall även fast i mindre omfattning vid barndop. Så hände det också ibland, att de mera besuttna bönderna efter det skörden inbärjats gjord s.k. höstgillan vartill inbjöds alla som på ett eller annat sätt deltagit i skördearbetet tillsammans med familjens närmaste umgängesvänner. Jag vet inte, om man kan kalla detta för gillan eller kalas, men det inträffade väl inom de flesta familjer, att de hade en viss umgängeskrets som gästade varandra vid vissa bemärkelsedagar inom familjerna och hade

Som ovan nämnts anordnades de större kalasen eller gillana endast i samband med bröllop eller begravningar och kunde givitvis endast tillställas av de mera besuttna. De voro i allmänhet anslutna till ett s.k. "gilleslav" i större eller mindre omfattning ifråga om antalet medlemmar, vilka blevo inbjudna i första hand efter den närmaste släkten att deltaga i kalaset, men det var ju ej endast dessa som inbjöds utan även andra vänner och närmare bekanta samt alla som betraktades som grannar/naboar/ d.v.s.

alla dem vars ägor gränsade, om också endast med en kort sträcka, kanske på några meter, intill vederbörande gillestillställares ägor, så betraktades han som nabo. och blev inbjuden till festen

Någon kategori bland befolkningen som kunde kallas torpare fanns ej i församlingen. Om man kan tala om sociala grupper utanför bjudlagen, så får väl detta i så fall vara husmännen och arbetarna. Som regel blevo de som i större eller mindre omfattning haft sitt arbete på gården bjudna andra eller tredje dagen.

Gillena brukade i allmänhet hålla på i minst två dagar och ibland tre. På grund av brist på utrymme hade man inte plats nog till att kunna taga emot alla gästerna, kanske ett hundratal på en gång. Första dagens gäster bestodo till sin huvudsakligaste del av familjer med barn tillhörande den närmaste slakten. Andra dagen övriga inbjudna och arbetarna och tredje dagen i de fall denna förekom byns gamla och fattiga tillika med internerna i socknens fattighus. Att man kunnat taga med sig någon vän eller familj som var på tillfälligt besök, har jag ej hört omtalas, att det skulle ha förekommit

Hur urvalet skedde till de olika kalasen, kan jag ej yttra mig om.

Indelningsverker var ju på den tiden det här gäller ej helt avvecklat. De flesta gårdsägarna voro anslutna till ett rote-

eller rusthåll med skyldighet att taga del i kostnaderna för underhåll och utrustning av en soldat eller dragon med häst. Dessa kronans karlar gjorde med få undantag militärtjänst endast under regementsmötena och vero boende i trakten och anlätades gärna av sina respektive rote- och rusthållare till utförandet av vissa uppdrag bland andra till att gå eller rida omkring och bjuda till kalas eller gille. Debrukade också tjänstgöra som traktörer vid gillesmiddagarna då de skötte om serveringen av brännvin. Huruvida bjudningen skedde muntligen eller med överlämnandet av bjudningskort, vågar jag ej uttala mig om, men det mest troliga är nog, att detta skedde muntligen. Att gästerna skulle trugas genom flera bjudningar, har jag ej hört omtalas att det förekommit. Huruvida man fick besked med detsamma om gästen kunde komma eller ej, kan jag ej svara på. Pålysning i kyrkan om gillet, förekom ej, vad jag vet om. Det fanns heller ingen som hade försett sig med telefon på den tiden, varför någon bjudning ej kunde ske per telefon.

Vid dylika tillfällen var det ju otänkbart, att den egna personalen skulle kunna räcka till, varför lejd hjälp måste anlitas av såväl kokfru som serveringspersonal och köksbiträden. Vad som efterfrågas angående kokfrun, kan jag ej svara

på. Vad det gäller serveringen så var det, som jag ovan nämnt, ~~säxvärdet~~ brukligt, att i de fall soldaten eller dragonen fanns tillgänglig, så var det alltid han som hade hand om serveringen av brännvin till maten, vilket gick så till, att han gick runt borden med två glas på en bricka i ena handen och en brännvinsflaska i den andra och slog upp supar, som han sedan bjud ut till gästerna par om par, vilka vid inmyndigandet skålade med varandra. Något ombyte av glas förekom ej utan man drack alla av samma glas efter varandra. Brännvinsglas ingick alltså ej i servisen på bordet men väl öl- och vinglas.

Några större nyanskaffningar eller särskilda upprustningar inför tillställandet av kalas, vet jag ej något om, att det förekom förekom, men man fick företaga vissa ommöbleringar för att få plats till matborden. Vid dylika tillfällen brukade man utöka det egna förrådet av bord stolar och servis genom lån hos grannar, vänner och bekanta. Man dukade i första hand i befintliga rum inom boningslängan och där dessa ej räckte till på logen, som man prytt upp genom att hänga upp lakan runt väggarna. Man hade alltid, inte annat jag vet om, sittande bord. Det är ju möjligt att det kan ha skett tillfälle dukat ute vid något

ACC. N:R M. 16844:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

tillfälle att man dukat ute i det fria då vädret varit gynnsamt härför, men jag har inget minne av , att jag sett eller hört omtalas, att detta skulle ha förekommit. Vad som i övrigt varit förknippat med de olika detaljerna i samband med dukningen, saknar jag närmare kännedom om för att kunna redogöra härför.

Jag kan ej med säkerhet uppgiva hur dags man var bjuden till de olika kalasen, men det var någon gång på förmiddagen. Vid gillan i samband med bröllop eller begravningar fick man ju rätta tiden efter den som var bestämd för vigsel- eller begravningsakten. Man brukade vara punktlig och komma i god tid.

Ifråga om klädseln så voro alla klädda i mörka kläder de manliga i svart kavajkostym och kvinnorna i svarta eller mörkblåklänningar. Någon frackklädd herre har jag inget minne av från den tiden. Vem som tog emot gästerna och hälsade dem välkomna, kan jag ej giva något tillförlitligt svar på, men jag skulle vilja taga för givet, att detta skedde av värdfolket själva eller någon av deras närmaste anhöriga, vuxen son eller dotter eller också av dragonen eller soldaten i de fall då dessa funnos till hands och som då ofta med förtroende anlita- des till lite av varje.

Det var brukligt att man lämnade förning till alla här omnämnda större gillen eller kalas i varje fall av alla dem som voro anslutna till gilleslaget. Denna avlämnades dagen före gillesdagen på eftermiddagen eller kvällen. Man brukade låta en dräng och en piga åka till gillesgården och överlämna förningen och blevo då alltid bjudna på kaffe med tillbehör.

Förningen bestod av olika slags matvaror. Det ingick i allmänt bruk, att den närmaste släkten uppvaktade med hög kaka, som man sade, d.v.s. en spettkaka. Tårtor av olika slag var ganska vanliga som förning. Spettkakorna bakade man hemma. Det fanns en kvinna bosatt på orten som var expert på detta arbete jag kan inte komma ihåg vad hon hette, och som var allmänt anlitad då det gällde detta slags bakning. Tårtorna beställde man i något konditori där sådant fanns. För övrigt bestod förningen av diverse matvaror såsom slaktadehöns och ankor stekar ja t.o.m. risgröt, vill jag minnas, att jag hört omgälas men aldrig spritvaror.

Vid något tillfälle hände det, att vederbörande gillestillställare slaktade en kviga för utfyllandet av behovet av kött.

Huruvida förningskärnen återsändes omedelbart eller hämtades senare, känner jag ej till. I den mån detta kunde låta sig göra skulle nog förningen avsmakas av varje gäst. Huruvida

någon öppen diskussion förekom om förningens kvalite eller om någon tävlan förekom därvidlag, kan jag ej svara på, men jag skulle knappast tro, att detta förekommit i någon nämnvärd grad.

Efter det samliga gäster anlant, brukade värdfolket eller någon därtill utsedd bjuda till bords. Jag är ej fullt säker på hur det tillgick vid placeringen vid bordet, men jag tycker mig vilja minnas, att man placerade sig efter eget behag. Ofta män och kvinnor var för sig. Det är ju möjligt, att vid de tillfällen då prästen i församlingen var med på kalaset att han läste bordsbön före och efter maten, men jag kan ej giva något tillförlitligt svar härpå. Maträtterna både bjöds omkring och skickades. Vinet serverades av servitriserna, brännvinet, som jag ovan nämnt av traktören, ölet hade slagits upp i stora silverbägare stående på bordet. Serveringen av detta skötte gästerna själva om efter eget behov.

Själv har jag som barn vid tre tillfällen varit bjuden och deltagit i dylika stora gillen. Första gången på nyåret 1891 då ett gammalt lantbrukarepar, Hans Nilsson och dennes hustru Margreta, Kumlatofta n:r 3, firade guldbryllöp som varade i tre dagar och dit jag var inbjuden andra och tredje dagen, första dagen tillsammans med mina föräldrar och tredje dagen

ACC. N:R M. 16844:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i sällskap med min mormoder. Andra gången jag hade äran att få vara med inräffade samma år på sommaren var jag andra dagen med på begravningskalaset efter omnämnda guldbrylllopsbrud, och tredje gången några år senare på begravning efter en skolkamrat till mig.

Det är ju ej lätt för mig att efter så många år komma inåg alla de olika detaljerna som voro förknippade med en dylik tillställning, men jag kommer ihåg, att middagen varade i nära tre timmar och bestod av en massa mat av flera olika rätter bestående av soppa med soppkött, fisk, fogel- och köttstekar och t.o.m. risgröt samt till efterrätt spettkaka och tårta av skilda slag. Man använde sig av samma bestick hela tiden. Jag har inget minne av hur det förhöll sig med tallrikarna i detta sammanhang, men det troliga är väl att dessa byttes i viss mån. Drycker bestodo av vin, öl och brännvin. Tal eller bordsvisor förekommo ej vid de tillfällen jag var med, men det är ju tänkbart att detta förekom vid bröllophögtider.

Efter det man satt sig till bords blev man sittande under hela måltidens gång. Efter måltiden brukade man gå ut i det fria och röra på sig innan man efter relativt kort tid åter samlades vid kaffeborden. Senare brukade de manliga sätta

ACC. N:R M. 16844:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

igång med kortspel och romtoddydrickning. Någon underhållning förekom ej vid begravningsfester, men vid bröllopskalas roade man sig med lite av varje, dans m.m. Att man vid dylika tillfällen samlat in pengar till de fattiga, har jag ej hört omtalas, att det skulle ha förekommit.

Gillena brukade vara till kl. fem på morgonen. Vid tretiden på natten bänkade man sig på nytt kring matborden för intagandet av ny måltid. Jag kan ej med säkerhet komma ihåg om man kallade denna måltid för kvällsmat eller frukost.

Vid avskedet tog man åtminstone delvis i hand, Där ett stort antal gäster voro närvarande kunde man väl knappast hinna med att skaka hand med alla.

Ja detta är vad jag efter bästa förmåga kunnat få fram rörande detta ärende. Det är ju inget direkt svar på vad som framstälts i frågelistan, men eftersom jag ej kunde svara på detta angående förhållandena under där uppgiven tidsperiod, kom jag på den tanken, att Ni möjligen skulle ha något intresse av att få en inblick i hur det förhöll sig med den saken före den i frågelistan uppgivna tidsperioden.

Med utmärkt Högaktning.

